INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

SUN'IY INTELLEKTNING MOLIYAVIY RISKLARNI BOSHQARISHDAGI O'RNI

Kimsanova Gulsanam
Andijon davlat universiteti
Huquq-Iqtisod fakulteti
Buxgalteriya hisobi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining moliyaviy risklarni (kredit, bozor, operatsion va firibgarlik risklari) boshqarishdagi roli tahlil qilinadi. An'anaviy usullarning cheklanganligi va SI ning yuqori aniqlikdagi bashorat qilish, real vaqt tahlili hamda avtomatlashtirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Maqolada jahon va O'zbekiston tajribasidagi amaliy misollar, SI ning afzalliklari, xatarlari (bias, "black box", ma'lumot sifati) hamda kelajak istiqbollari yoritilgan. Tadqiqot moliya institutlari va tadbirkorlar uchun SI ni risk boshqaruviga joriy etish bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, moliyaviy risklar, risklarni boshqarish, mashina o'rganishi, kredit riski, firibgarlikni aniqlash, moliyaviy texnologiyalar, O'zbekiston bank tizimi, bashoratli tahlil, AI risk framework.

Sun'iy intellekt, xususan mashina o'rganishi (Machine Learning) va chuqur o'rganish (Deep Learning) algoritmlari, ulkan hajmdagi ma'lumotlardan tez va aniq naqshlarni topa oladi. An'anaviy modellar odatda tarixiy ma'lumotlar bilan cheklangan bo'lsa, SI real vaqt rejimida yangi ma'lumotlarni tahlil qilib, kelajakdagi risklarni oldindan bashorat qilish imkonini beradi.

Masalan, kredit risklarini baholashda SI mijozning kredit tarixi, ijtimoiy tarmoqlardagi faolligi, xarid odatlari va hatto ob-havo ma'lumotlarini birlashtirib, defolt (qarzni qaytarmaslik) ehtimolini ancha yuqori aniqlik bilan hisoblaydi. Natijada, banklar yuqori xavfli mijozlarni rad etishni kamaytirib, kredit yo'qotishlarini sezilarli darajada qisqartirmoqda.

Bozor risklarida esa SI algoritmlari aksiyalar narxlari, valyuta kurslari va foiz stavkalaridagi o'zgarishlarni bashorat qilish uchun ishlatiladi. High-frequency trading (yuqori chastotali savdo) tizimlarida SI soniyalarda millionlab operatsiyalarni tahlil qilib, potentsial yo'qotishlarni oldini oladi.

Operatsion risklar bo'yicha esa firibgarlikni aniqlashda SI ayniqsa kuchli. U odatdagi tranzaktsiyalardan farqli naqshlarni (anomalialarni) darhol payqab, shubhali operatsiyalarni bloklaydi. Dunyo banklari SI yordamida firibgarlikdan keladigan yo'qotishlarni milliardlab dollarlarga qisqartirgan.

Jahon tajribasida SI moliyaviy risklarni boshqarishda keng qo'llanilmoqda: kredit skoring, portfel boshqaruvi, regulyatorlik muvofiqlik (Compliance) va likvidlikni boshqarish. O'zbekistonda ham bu yo'nalish faol rivojlanmoqda. Bank-moliya sohasida sun'iy intellektni qo'llashni kengaytirish, kadrlar tayyorlash va xodimlar malakasini oshirish bo'yicha davlat darajasida topshiriqlar berilgan. Mahalliy tadqiqotlarda ham SI moliyaviy risklarni boshqarish jarayonlariga joriy etilishi yangi imkoniyatlar ochayotgani ta'kidlanmoqda.

Sun'iy intellekt asosidagi risklarni boshqarishning asosiy afzalliklari quyidagilar:

- Yuqori aniqlik va tezlik – soniyalarda minglab ma'lumotlar tahlili.
- Bashorat qilish qobiliyati – kelajakdagi risklarni oldindan ko'rish.
- Xarajatlarni kamaytirish – qo'l mehnatini avtomatlashtirish orqali.
- Moslashuvchanlik – yangi ma'lumotlar kelishi bilan model o'zini yangilaydi.
- Bu texnologiya moliya institutlariga nafaqat risklarni kamaytirish, balki yangi daromad manbalarini yaratish imkonini ham beradi.

Har qanday kuchli vosita singari, SI ham o'z xatarlariga ega:

- Ma’lumotlar sifati (“Chiqindili” ma’lumotdan “chiqindili” natija chiqadi).
- Bias (tarafkashlik) – adolatsiz qarorlar.
- Tushuntirish qiyinligi (“Black box” muammosi).
- Kiberxavfsizlik va regulyatorlik muammolari.

Shu sababli, SI ni joriy etishda inson nazorati, shaffoflik va axloqiy tamoyillarga qat’iy rioya qilish lozim.

Sun’iy intellekt moliyaviy risklarni boshqarishni an’anaviy usullardan zamonaviy, aqlli va samarali tizimga aylantirmoqda. U nafaqat yo’qotishlarni kamaytiradi, balki moliyaviy barqarorlikni oshiradi va mijozlarga yaxshiroq xizmat ko‘rsatish imkonini beradi.

O’zbekiston uchun bu yo‘nalishda kadrlar tayyorlash, mahalliy modellar yaratish va xalqaro tajribani o‘rganish muhim ahamiyatga ega. Kelajakda SI va inson aqli hamkorligi moliya sohasini yanada xavfsiz va samarali qiladi.

Moliyaviy risklarni boshqarishda sun’iy intellektdan foydalanish – bu endi tanlov emas, balki zaruratdir. Bugun bu texnologiyani o’zlashtirganlar ertangi raqobatbardosh bozorda yetakchi boladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xojiyev J. Moliyaviy risklarni boshqarishda sun’iy intellekt texnologiyalarining joriy etilishi , Neliti Media. 2025.
2. Samadova Z.Z. Moliyaviy texnologiyalar orqali moliyaviy risklarni bartaraf etish , CyberLeninka. 2024.
3. Abdurashidova M.S. Artificial Intelligence in the Banking Sector in Uzbekistan , ACM Digital Library. 2023.
4. Xie H. Application of Artificial Intelligence in Financial Risk Management in a Company ,Proceedings of the 2024 8th International Conference on Big Data and Internet of Things. ACM, 2024.
5. Bhargaw V. Artificial Intelligence in Financial Risk Management: Predictive Analytics and Ethical Concerns, Lex Localis – Journal of Local Self-Government. 2025.